

Review ประเด็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือ Community Based Tourism ถือเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อให้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่งไปถึงคนในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้ทำเพื่อปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังเป็นความหวังไปถึงความยั่งยืนในอนาคต ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ใช่การท่องเที่ยวกระแสหลัก แต่เป็นการเดินทางไปในชุมชนหรือทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ เป็นของตัวเอง นำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขของเจ้าของบ้าน และความประทับใจของผู้มาเยือนจนต้องเดินทางกลับมาเยือนซ้ำ พร้อมทั้งบอกต่อให้ผู้อื่นได้มาสัมผัสประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้การท่องเที่ยวไทยเติบโตได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมี 10 ข้อ ได้แก่

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจโดยคนในชุมชน
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม
6. ชุมชนยังคงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เข้าใจและเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ไปสู่ความยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนโดยแท้จริง

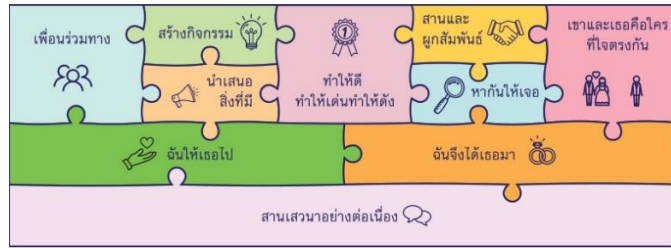
การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความอยู่ดีมีสุข ตลอดจนรักษาอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยดำเนินการผ่านเครื่องมือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะเป็นตัวช่วยสำคัญในการไปสู่เป้าหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การ Co-creation หรือต้องทำอย่างมีส่วนร่วม หรือ Co-creation ทฤษฎีนี้คิดค้นและเขียนขึ้นโดย พันเอก ดร. นาฬิกาอติภักดิ์ แสงสนิท ผู้อำนวยการองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) (ปี 2553-2561) ซึ่งถือเป็นกฎเกณฑ์เพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาควิชาการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนมา ‘ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์’ โดยมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1. เน้นการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นไทยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพมากกว่าเน้นปริมาณนักท่องเที่ยว โดยมุ่งการสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
2. มีการบริหารจัดการที่สมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลประโยชน์ของเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ยึดหลักความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อมิให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และป้องกันกลุ่มทุนนอกพื้นที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์และทิ้งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กับแหล่งท่องเที่ยว
3. มีการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในช่วงนอกเทศกาลท่องเที่ยวโดยต้องเป็นกิจกรรมใหม่ที่นำเสนอ
4. เน้นการบูรณาการการทำงานระหว่างชุมชนท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มุ่งเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
5. มีการรับฟังความเห็นระหว่างกัน ทั้งชุมชน ประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกเพื่อเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย

เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย เป็นเครื่องมือให้ชุมชนที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการวางแผน ดำเนินการและประเมินผล อ้างอิงมาจากแนวทางการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนระดับสากลของ Global Sustainable Tourism Council (GSTC) โดยมีองค์ประกอบที่ชุมชนสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี
3. ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน
5. ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โดยเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วยเกณฑ์ย่อยที่ใช้วัดระดับประสิทธิภาพของแต่ละเป้าประสงค์จากการประเมินตนเอง ต่อยอดเพิ่มมูลค่าสิ่งที่ดี พัฒนาสิ่งที่ขาด เชิญคนนอกมาร่วมให้ข้อเสนอแนะ และถอดบทเรียนเพื่อพัฒนาต่อ โดยมีกรอบแนวคิดในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา พร้อมไปกับการบริหารจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างทั่วถึง โดยชุมชนที่จะทำการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึง 9 เครื่องมือ คือ การหาเพื่อนร่วมทาง สร้างกิจกรรม นำเสนอสิ่งที่มี ทำให้อวดดี ทำให้เด่นทำให้ดัง สานและผูกสัมพันธ์ หากันให้เจอ เขาและเธอคือใครที่ใจตรงกัน ฉันทให้เธอไป ฉันทจึงได้เธอมา และสานเสวนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นจุดคานงัดต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ท้ายที่สุดแล้วเป็นไปเพื่อความยั่งยืนของ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจนั้นไม่มุ่งหมายให้การท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจหลักของชุมชน เพราะอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และชุมชนจะไม่สามารถอยู่ได้หากภาวะท่องเที่ยวในชุมชนซบเซาลง แต่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ อาชีพเสริมที่เกิดจากการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดมูลค่าและประโยชน์สูงสุด นำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี พร้อมทั้งนำบรรยากาศแห่งความอบอุ่นและความเข้มแข็งกลับคืนสู่ชุมชนอีกด้วย

ผลประโยชน์ด้านสังคมวัฒนธรรม คือ ผลประโยชน์ที่ชัดที่สุดและเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้น จากการร่วมมือกันของคนในชุมชน การสำรวจชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อัตลักษณ์ที่เป็นมรดกทางสังคมของแต่ละชุมชนซึ่งไม่เพียงเป็นเสน่ห์ของการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่ยังเป็นการค้นพบคุณค่าที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความมีส่วนร่วม และความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน

ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การคืนสิ่งแวดล้อมสู่ชุมชนผ่านเงื่อนไขของการท่องเที่ยวที่ใช้ความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่นำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยวขณะเดียวกันยังสามารถป้องกันการเข้ามาของนายทุนที่อาจสร้างเงินสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชนแต่สิ่งที่ถูกทำลายคือสิ่งแวดล้อมจากการเข้ามาโดยไม่คำนึงถึงชุมชนดังนั้น การทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นทั้งการรักษาสิ่งแวดล้อมที่อาจเปลี่ยนแปลงไป และปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชนไม่ให้ถูกรุกรานจากคนภายนอก

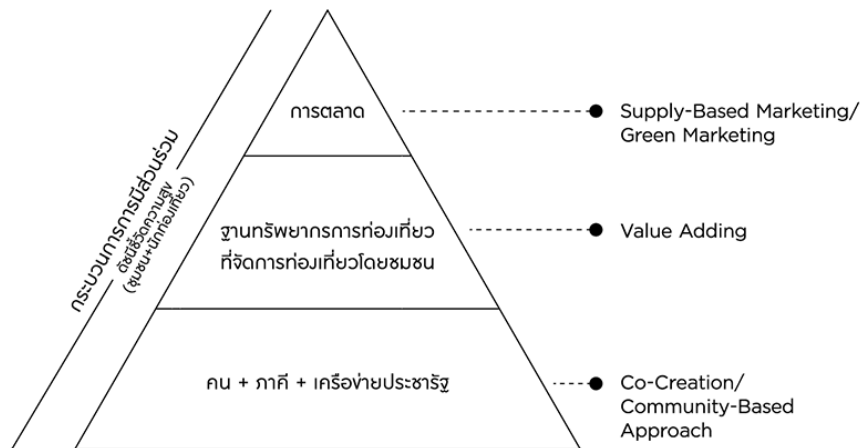
ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น ซึ่งถือเป็นความท้าทายที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง โดยมีสาเหตุจาก 2 ปัจจัยหลักคือ

- 1) ชุมชนไม่เข้าใจว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมทำไม เพื่อประโยชน์ใด ตนเองอยู่ตรงส่วนไหนของการท่องเที่ยว
- 2) ชุมชนไม่รู้ว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร

สิ่งที่สำคัญที่สุดในการก้าวข้ามปัจจัยท้าทายทั้ง 2 ประการ คือ การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการรู้เท่าทันข้อดีและข้อเสียของการท่องเที่ยว การบริหารจัดการและการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่น การเป็นเจ้าของที่ดี การเล็งเห็นถึงโอกาสในการเชื่อมโยงชุมชนกับการท่องเที่ยว เป็นต้น ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนนั้นมีภาคส่วนต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มี

บทบาทหลากหลาย ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง หรือภาควิชาการทั้งสถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGOs ต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย การมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากมายทำให้ทิศทางในการพัฒนามีความหลากหลายแตกต่างไปตามภารกิจหรือแนวทางของแต่ละหน่วยงาน ดังนั้น ภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องหันหน้าเข้ามา ‘ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์’ ทำให้เกิดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่จะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นสูงสุด

ดังนั้นจึงได้เกิดแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563 (CBT Thailand) จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้ว เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2560 โดยมีกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นประธานและองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. เป็นฝ่ายเลขานุการเพื่อประสานการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวจึงถือเป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวฉบับแรกของประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับชุมชนเป็นหลักเพื่อให้เกิดการกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยพัฒนาสู่สากลอย่างมีเอกภาพบนฐานการรักษา และจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืนสู่ชุมชนแห่งความสุข”

แผนยุทธศาสตร์ CBT Thailand ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว หรือทำให้การท่องเที่ยวไทยเป็นที่รู้จักมากขึ้น หรือนำการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว แต่มีวัตถุประสงค์ในการ ‘ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน’

เป็นการทำงานทั้งระบบเพื่อใช้การท่องเที่ยวมาเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีการกระจายรายได้มากขึ้น เน้นการเชิดชูทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น กระตุ้นจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นโจทย์ในการทำงานร่วมกัน ดังนั้น จึงมีกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยยกระดับให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์ต่อชุมชน 5 กลยุทธ์สำคัญ ดังนี้

1. การพัฒนาคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อให้สามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้

2. การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้าใจตัวเองว่ามีดีอะไรและต่อยอดนำเสนอจากทรัพยากรที่มี ไม่จำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่อาจจะไม่ใช่อัตลักษณ์ของท้องถิ่น
3. การตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อแสวงหาตลาดนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน และสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชนนอกจากนั้น เพื่อเชื่อมโยงผู้ประกอบการนำเที่ยวให้นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าเส้นทางการท่องเที่ยว
4. การสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้และประสบการณ์ร่วมกันเพื่อทำงานเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็งได้ในระยะยาว โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการสนับสนุนของภาครัฐหรือภาคเอกชนเสมอไป
5. การประเมินผลด้วยตัวชี้วัดความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเนื่องจากวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ ดังนั้นตัวชี้วัดความสำเร็จจึงไม่ใช่เพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้นหรือนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น แต่เป็นความอยู่ดีมีสุขในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเป็นการแลกเปลี่ยนของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่เท่าเทียม มีความสุขร่วมกัน

ทั้งนี้ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ในฐานะคณะอนุกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT Thailand) ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) ได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชนเชิงบูรณาการ (CBT Integrated) โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจแนวทางและเครื่องมือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้หน่วยงานทุกภาคส่วนสามารถบูรณาการการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนร่วมกัน เปิดรับสมัครเข้าร่วมอบรม โครงการกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT Integrated "เพราะทำท่องเที่ยว เก่งคนเดียวไม่ได้" โดยมีหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชนเชิงบูรณาการ เขตพัฒนาการท่องเที่ยว อารยธรรมล้านนา และมรดกโลกด้านวัฒนธรรม และในปี 2562 นี้ อพท. จะจัดให้มีการอบรมหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชนเชิงบูรณาการ (CBT Integrated) ในพื้นที่เขตพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งครอบคลุม 37 จังหวัดทั่วประเทศ โดยมีผู้เข้าร่วมมากกว่า 200 คน จากหน่วยงานสถาบันการศึกษา และหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำความรู้และเครื่องมือพัฒนาที่ได้รับการทดลองและพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การทำงานของ อพท. ไปขยายผลการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ทั่วประเทศ

โดย อพท. มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการร่วมพัฒนาชุมชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด

กระบวนการพัฒนาและเครื่องมือการพัฒนาต่างๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนและพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นประสานภาคีภาคส่วนต่างๆ ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เป็นไปในแนวทางที่ยั่งยืนได้ ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้าใจในแนวทางและเครื่องมือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการไปสู่เป้าหมายในระยะยาว

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ อพท. พัฒนาขึ้นมา นั้น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ‘Creative Tourism’ และการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ‘Low Carbon Tourism’ ผ่านกระบวนการจัดการของคนในชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่ง อพท. ให้คำนิยามการทำงานในรูปแบบนี้ว่า ‘การท่องเที่ยวโดยชุมชน’ แต่รูปแบบหรือเครื่องมือที่ อพท. ใช้ดำเนินการนั้น จะไม่ใช่แค่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) แต่จะเป็น **Communities Benefitting through Tourism (CBtT)** หรือการท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ เพราะเครื่องมือ CBtT นี้ แม้ว่าชุมชนใดที่ไม่มีศักยภาพที่จะใช้พื้นที่ของตัวเองทำเรื่องท่องเที่ยว แต่จะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวกระแสหลัก (Mainstreaming) หรือผลประโยชน์ของชุมชนผ่านการท่องเที่ยวได้

หลักของ CBtT คือ ชุมชนไม่จำเป็นต้องเข้าไปดำเนินการท่องเที่ยวเองแต่อาศัยกระแสของการท่องเที่ยว หรือการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวให้ตัวเองได้รับผลประโยชน์ โดยผู้ประกอบการธุรกิจจะต้องมีการหารือกับชุมชนถึงการดำเนินงานและการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน ข้อดีของ CBtT คือ แม้ว่าชุมชนที่ไม่ได้อยู่รอบแหล่งท่องเที่ยวกระแสหลักก็ยังสามารถรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้ เช่น ชุมชนชาวไทยภูเขาที่มีรายได้จากการขายดอกไม้ประดับให้กับโรงแรม ร้านอาหารเพื่อไปประดับตกแต่ง เพราะชุมชนชาวไทยภูเขาไม่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถเตรียมพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือดึงดูดนักท่องเที่ยวเพราะบนภูเขามีสภาพความเป็นธรรมชาติเนื่องจากอยู่บนที่สูงสภาพภูมิอากาศมีความเหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของกล้วยไม้ ก็สามารถปลูกและส่งกล้วยไม้ไปยังโรงแรม ถือเป็นรายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเช่นกัน หรือชาวบ้านที่ปลูกผัก เลี้ยงไก่ไข่แล้วนำไปส่งยังร้านอาหารโรงแรม รีสอร์ทเพื่อทำอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวรับประทานก็เท่ากับชาวบ้านหรือชุมชนนั้นๆ มีรายได้เพิ่มจากการมาเยือนของนักท่องเที่ยวเช่นกัน

ทั้งนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น อพท. ได้นำเครื่องมือ CBT Thailand ไปใช้ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวครอบคลุมในพื้นที่เขตพัฒนาท่องเที่ยว (คลัสเตอร์) ทั้ง 9 เขต โดยปี 2560 ได้ลงพื้นที่ประเมินศักยภาพ 700 ชุมชน ใน 38 จังหวัด คัดเลือกได้ 168 ชุมชน แบ่งเป็น 3 ระดับตามศักยภาพ คือ ระดับ A เป็นพื้นที่ที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับสูง โดยจะเข้าไปช่วยพัฒนาต่อยอดด้านการตลาด ชุมชนระดับ B และ C จะช่วยวางแผนพร้อมประสานภาคีเครือข่าย ดำเนินการพัฒนาตามความเหมาะสมอย่างเป็นขั้นตอน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมีหลายหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนในการพัฒนาด้านต่างๆเพื่อการส่งเสริม เพราะต้องอาศัยการส่งเสริมเชิงบูรณาการและในเชิงของเครือข่ายและภาคี โดยเฉพาะชุมชนเองและการสร้างเชื่อมโยงไปยังภาคีอื่นๆ ยกตัวอย่างหน่วยงานที่มีนโยบายเพื่อการส่งเสริม นอกเหนือจาก ททท. และ อพท. อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. มีการส่งเสริมสนับสนุนให้เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนยกระดับการจัดการ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเพื่อสร้างสรรค์เศรษฐกิจของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หรือ สช. เสนอให้มีการพัฒนาประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นวาระหนึ่งพิจารณาในงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เพื่อเป็นช่องทางสำคัญในงานผลักดันนโยบายท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ให้เป็นวาระแห่งชาติ

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือ สปสช. ส่งเสริมให้กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Medical tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

รวมถึงกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยกรมการท่องเที่ยว (Department of Tourism หรือ DOT) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา แลกงทิศทางการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2562 พร้อมเผยแพร่แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ชูการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชน ที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างงานและสร้างรายได้ ปลุกจิตสำนึกการเป็นเจ้าของที่ดี เพื่อให้นักท่องเที่ยวสุขใจ ชุมชนไทยยั่งยืน โดยกรมการท่องเที่ยวมีความพร้อมในการดำเนินงานมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ธุรกิจบริการท่องเที่ยวให้สะดวก สะอาด ปลอดภัย ได้มาตรฐานสากล พร้อมนำนวัตกรรมและเทคโนโลยียุคดิจิทัลเป็นเครื่องมือยกระดับการท่องเที่ยวไทย

กรมการท่องเที่ยวได้ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะมีแนวทางการเสริมสร้างความสามารถทางการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการ โดยสอดคล้องกับนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ มุ่งเน้นการสร้างโอกาสด้านอาชีพและการมีรายได้ที่มั่นคง โดยการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น ให้เกิดความเข้มแข็งโดยชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนแบบประชารัฐ และสร้างการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงระหว่างชุมชนจังหวัดหรือภาค โดยการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP หรือ OTOP Tourism Village

การดำเนินงานในปี 2561 ของกรมการท่องเที่ยวนั้น กรมการท่องเที่ยวมีวิสัยทัศน์และพันธกิจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชาติ 5 ด้านหลัก ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมเมืองหลัก-เมืองรอง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทย การพัฒนาการท่องเที่ยวเรือสำราญทางน้ำ และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิภาค นอกจากนี้ กรมการท่องเที่ยวได้นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์เพื่อตอบโจทย์การท่องเที่ยวยุคใหม่ เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อให้บริการด้านข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งข้อมูลของโครงการพัฒนาพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว อาทิ ห้องน้ำสะอาด หรือ WC OK การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล หรือ Tourism for All เป็นต้น นอกจากนี้ กรมการท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับการพัฒนาบุคลากรของกรมการท่องเที่ยวให้มี

ความรู้ความสามารถและทักษะให้เท่าทันต่อการสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็ นทักษะด้านภาษาต่างประเทศ หรือความสามารถทางดิจิทัล มีการทำโค้ชชิ่ง เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงาน นอกจากนี้ จะมีการปรับปรุงอาคาร สถานที่ทำงาน เพื่อสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงาน รวมถึงมีการพัฒนาระบบเทคโนโลยี สารสนเทศมาปรับใช้ในการทำงานและให้บริการประชาชน ทั้งระบบฐานข้อมูลกลาง ระบบใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำ เทียวออนไลน์ ระบบใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ออนไลน์ เป็นต้น

นอกจากนั้น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ยังมีการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยได้ร่วมกับสำนักท่องเที่ยว โดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) อพท. มี กระบวนการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน และมีการประกาศใช้ในปี พ.ศ.2559 โดยแผน ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ.2559-2563 มีวิสัยทัศน์ คือ “การท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทยพัฒนาสู่ สากลอย่างมี เอกภาพบนฐานการรักษาและจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน สู่ชุมชนแห่งความสุข” โดยมีประเด็น ยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างคุณภาพทักษะและ ความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ใน ชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งพาตนเองบนฐานความพอเพียงและความรู้ ประเด็น ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรชุมชนสู่การเป็นสินค้าและบริการบนฐานอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่ต้นแบบการเป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับ ต่างๆ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาการบริหารจัดการการตลาด การท่องเที่ยวโดยชุมชนมุ่งเน้นการสมดุลของความสุข ของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนากลไกการขับเคลื่อน ระบบ การบริหารจัดการ และ การทำงานเชื่อมโยงเชิงเครือข่ายประชารัฐที่มี เอกภาพ มั่นคงและยั่งยืน ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาตัวชี้วัดความสุข ระหว่าง ชุมชนและนักท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ ในภูมิภาคอาเซียน ปี 2559 คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีอำนาจหน้าที่ใน การขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวทาง แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559 – 2563

ภาพประกอบ กลไกการทำงานท่องเที่ยวชุมชน

สำหรับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับจังหวัด มีสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาเป็นส่วนราชการสำคัญในการพัฒนา ทั้งทางด้านการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ด้านแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น หลายจังหวัดปรับให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นกลยุทธ์หนึ่งในแผนพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด และมีสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่งเสริมการพัฒนาด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์

ยังมีอีกหลายส่วนราชการและหน่วยงาน มีกิจกรรมโครงการสนับสนุนพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งด้านการพัฒนาเครือข่ายด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านผลิตภัณฑ์ และการตลาดจากหน่วยงาน โดยมุ่งเป้าไปยังชุมชนท่องเที่ยว อาทิ สำนักงานเกษตร มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชนมีการพัฒนาหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว หรือ นวัตกรรม รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายพื้นที่มีแผนงานในการสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นอกจากหน่วยงานที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีอีกหลายหน่วยงานที่จะมีส่วนในการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทางใดทางหนึ่ง อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น พันธกิจของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านท้องถิ่นได้ใช้กระบวนการทำวิจัยเป็นการเสริมพลัง (Empowerment) ให้กับชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ปัจจุบันได้สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใน 9 ประเด็น ได้แก่ 1. ประเด็นชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 2. ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน 3. ประเด็นการศึกษา กับชุมชน 4. ประเด็นสุขภาพ หมอเมือง และสมุนไพร 5. ประเด็นศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 6. ประเด็นเศรษฐกิจชุมชน 7. ประเด็นเด็ก เยาวชน และครอบครัว 8. ประเด็นการบริหารจัดการท้องถิ่น และ 9. ประเด็นการท่องเที่ยว โดยชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีวิสัยทัศน์เป็นองค์กรของประชาชนที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งของสังคมจากชุมชนฐานรากด้วยพลังองค์กรชุมชนและประชาสังคม และมี 22 การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทบาทในการจัดกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน (Community organizing) ในรูปแบบต่างๆ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เป็นกลไกในการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนและภาคีพัฒนาต่างๆ ในท้องถิ่นทั้งภาครัฐ เอกชนสถาบันการศึกษามาทำงานแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นร่วมกัน

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ที่เป็นสื่อสาธารณะ มีนโยบายในการส่งเสริม สนับสนุนให้มีรายการเฉพาะด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การสนับสนุนให้มีรายการในท้องถิ่นนำเสนอ ผลิตรายการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงกรมโยธาธิการและผังเมืองร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งมีการจัดทำผังเมืองให้ชัดเจน ในการจัดเขตการพัฒนาพื้นที่ด้านการท่องเที่ยว รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ องค์กรอิสระมีการเพิ่มสัดส่วนการประชุมสัมมนาในพื้นที่ การท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยเช่นเดียวกัน จึงจะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความร่วมมือกันในหลายภาคส่วนเพื่อพัฒนาไปสู่เป้าหมายในการสร้างความยั่งยืนสู่ชุมชน

ที่มาของข้อมูล :

- TAT REVIEW. การท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไทย เก๋ไก้อย่างยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2562. จาก <https://www.tatreviewmagazine.com/article/community-based-tourism/>
- TAT REVIEW. การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2562. จาก <https://www.tatreviewmagazine.com/article/cbt-thailand/>
- TAT REVIEW. สัมภาษณ์พิเศษ พันเอก ดร.นาฬิกอติภัค แสงสนิท. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2562. จาก <https://www.tatreviewmagazine.com/article/interview-with-dasta-director/>
- ThaiPR.net. รับสมัครเข้าร่วมโครงการกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจการท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2562. จาก <https://www.ryt9.com/s/prg/3017640>
- การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2562. จาก <https://kbphp.nationalhealth.or.th/bitstream/handle/123456789/7669/art%28%E0%B8%9B%E0%B8%81-%E0%B9%80%E0%B8%99%E0%B8%B7%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B9%83%E0%B8%99%29-%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%8A%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%8A%E0%B8%99.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- กรมการท่องเที่ยว จัดงาน “เที่ยวนี้ดีต่อใจ นักท่องเที่ยวสุขใจ...ชุมชนไทยยั่งยืน” แดงนโยบายท่องเที่ยวไทย รับปี 2562. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2562. จาก https://www.sentangsedtee.com/today-news/article_92286